

¹Куспанов Н.С. , ¹Дошыбеков А.Б., ²Ботагариев Т.Ә.

¹ Қазақ спорт және туризм академиясы, Алматы қ., Қазақстан

² «Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті» коммерциялық емес акционерлік қоғамы, Ақтөбе қ., Қазақстан

ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ ЖӘНЕ СПОРТ МАМАНДАРЫН ДАЯРЛАУ МӘСЕЛЕСІНЕ МАМАНДАРДЫҢ ЗАМАНАУИ КӨЗҚАРАСТАРЫ

Куспанов Нурбол Сагиндикович, Дошыбеков Айдын Бағдатұлы, Ботагариев Төлеген Әміржанұлы

Дене шынықтыру және спорт мамандарын даярлау мәселесіне мамандардың заманауи көзқарастары

Аңдатпа. Мақалада дене шынықтыру және спорт мамандарын даярлау мәселелері туралы мамандардың заманауи көзқарастары көрсетілген. Көкпар, аударыспақ, теңге алу, жамбы ату, аламан бәйге, асық ату, тоғызқұмалақ сияқты ұлттық ойындарды қолданудың негізгі мақсаттары мен мағынасы көрсетілген. Студенттерге арналған самбо техникасының көлемі, оны дайындықтың бастапқы кезеңінде үйренуге мүмкіндік беретіні анықталған. Іс-қимыл тәртібін енгізу, операциялық құрылымның мазмұны, оқу-танымдық жұмысқа қызығушылықты арттыру құралдарын табу маңызды екендігі көрсетілген. Сыни ойлауды жүзеге асыру құзыреттілікті игеру мен функционалды орындаушы рөлінде маман ұсыну арасында қайшылық бар. Кадрлық елеуетті жетілдірудің басым проблемалары жаттықтырушылар мен спорттық дайындықпен айналысатын өзге де мамандардың дайындық деңгейі жеткіліксіз болып табылатыны атап өтілді. Дене шынықтыру – спорт саласы үшін кадрлар даярлау қағидаттары. АҚШ-та ел мектептерінде дене шынықтыру білімінің қандай да бір шеңберін белгілейтін федералды заң жоқ екеніне назар аударылды. Ұлыбританияда дене тәрбиесі және спорт бойынша кадрлар даярлау мектеп гигиенасы бағытында мамандар, мектептегі дене шынықтыру мұғалімдерін даярлауға бағытталған. Қазақстан Республикасында кадрлармен қамтамасыз етілу дәрежесінің жеткіліксіздігі көрсетілген. Жоғары жетістіктер спортында жоғары санатты кадрлар даярлау мәселесі өзекті.

Түйін сөздер: заманауи көзқарастар, мамандар даярлау, дене шынықтыру және спорт.

Kuspanov Nurbol Sagyndykovich, Doshybekov Aydin Bagdatovich, Botagariyev Tolegen Amirzhanovich

Modern views of specialists on the problem of training specialists in physical culture and sports

Abstract. The article reveals the modern views of specialists on the components of the problem of training specialists in physical culture and sports. The characteristics of such national games as kokpar, audarispak, tengedal, zhambyatu, alamanbaiga, assikatu, togyzkumalak are given. The scope of sambo technique for students, allowing them to study it at the initial stage of preparation. It is shown that the introduction of the procedure of actions, the content of the operational structure, the search for tools to increase interest in educational and cognitive work is important. Principles of personnel training for the physical culture and sports industry. Attention is drawn to the fact that there is no federal law in the USA that would establish some kind of framework for physical education in the country's schools. Training in physical education and sports in the UK is focused on training specialists in the field of school hygiene, physical education teachers at school. It is shown that there is an insufficient degree of staffing in the Republic of Kazakhstan. The issue of training high-level personnel in the sport of higher achievements is relevant.

Key words: modern views, training of specialists, physical culture and sports.

Куспанов Нурбол Сагиндикович, Дошыбеков Айдын Бағдатович, Ботагариев Төлеген Әміржанович

Современные взгляды специалистов на проблему подготовки специалистов по физической культуре и спорту

Аннотация. В статье раскрыты современные взгляды специалистов на составляющие проблемы подготовки специалистов по физической культуре и спорту. Представлена характеристика национальных игр, объем техники самбо для студентов, позволяющий изучать его на начальной стадии подготовки. Показано, что важным является введение порядка действий, содержание операциональной структуры, отыскивание инструментов повышения интереса к учебно-познавательной работе. Рассматриваются принципы подготовки кадров для физкультурно-спортивной отрасли. Обращено внимание, что в США нет федерального закона, который бы устанавливал какие-то рамки физкультурного образования в школах страны. Подготовка кадров по физвоспитанию и спорту в Великобритании ориентирована на подготовку специалистов в направлении школьной гигиены, педагогов по физической культуре в школе. Показано, что имеется недостаточная степень обеспеченности кадрами в Республике Казахстан. Актуален вопрос подготовки кадров высокой категории в спорте высших достижений.

Ключевые слова: современные взгляды, подготовка специалистов, физическая культура и спорт.

Кіріспе. Зерттеу тақырыбының өзектілігі. Келесі себептермен анықталады. Біріншіден, Қазақстан Республикасының дене шынықтыру мен спортты дамытудың 2025 жылға дейінгі тұжырымдамасында міндеттердің бірі «Елдің Тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаевтың 2017 жылғы 12 сәуірдегі «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» бағдарламалық мақаласына қайта бағдарлау мақсатында ұлттық спорт түрлерін жаңғырту және дамыту арқылы жалпы ұлттық патриотизм идеясын іске асыру» болып саналады [1].

Қазіргі таңда Қазақстан Республикасында және бүкіл әлемде ұлттық ойындар барынша танымал болуда. Бірақ Қазақстан Республикасында осы спорт түрлері бойынша кадрлар даярлаудың бүгінгі күні жеткілікті ғылыми негіздемесі жоқ. Біздің ойымызша, республиканың жоғары оқу орындарында осы спорт түрлері бойынша мамандар даярлауға назар аудару қажет. Екіншіден, мәселенің әлеуметтік маңызы бар. Ұлттық мәдениетті сақтау, сондай-ақ өскелең ұрпақты тәрбиелеу үшін дәстүрлі ойындар мен сайыстардың бай педагогикалық әлеуетін іске асыру қажеттілігі бар. Көне халықтардың көп ғасырлық педагогикалық тәжірибесін Қазақстанның қазіргі тұрғындары үшін қолайлы ең жақсысын сақтай отырып, жаңа ұрпаққа беру қажет.

Зерттеу мәселесі, бір жағынан, Қазақстанда ұлттық спорт түрлері бойынша мамандар даярлау қажеттілігі, өзіндік ұлттық мәдениетті сақтау, екінші жағынан, осы проблеманы іске асырудың ғылыми-теориялық аспектілерін жеткіліксіз зерделеу арасындағы қайшылықта жатыр.

Бұл мәселені өз зерттеулерінде келесі мамандар атап өтті: Е. Ислямов, З.М. Кузнецова [2], Р.И. Шагеев [3], А. Карасев [4] және т. б.

Зерттеу мақсаты – дене шынықтыру және спорт мамандарын даярлау мәселелері бойынша мамандардың заманауи көзқарастарын анықтау.

Зерттеудің әдістері мен ұйымдастырылуы. Қойылған міндеттерді шешу үшін келесі зерттеу әдістері қолданылды: ғылыми-әдістемелік әдебиеттерді талдау [5]; контент-талдау әдісі [6].

Зерттеу 2021 жылдың қазан-желтоқсан айларында жүзеге асырылды.

Зерттеу нәтижелері және оларды талқылау. Ғылыми-әдістемелік әдебиеттерді талдау біздің зерттеу тақырыбының құрамдас бөліктері мыналар екенін көрсетті: «ұлттық спорт түрлері» ұғымы, «дене шынықтыру саласында мамандар даярлаудың заманауи жүйелері», «Ресейде спорт саласында кадрлар даярлау», «шетелде дене шынықтыру мамандарын даярлау жүйесі»,

«Қазақстан да дене шынықтыру және спорт бойынша кадрлар даярлаудың ерекшеліктері».

Тиісінше, біз осы компоненттерге сәйкес келесіні анықтадық.

Мамандар «ұлттық спорт түрлері» ұғымын келесідей түсіндіреді.

Е. Ислямова, З.М. Кузнецова [2] көкпар, аударыспақ, теңге алу, жамбы ату, аламан бәйге, асық ату, тоғызқұмалақ сияқты ұлттық ойындардың сипаттамасын ұсынды. Көкпар – түркі халықтарының ат ойындарының бірі.

Азияда оны «көкпар», «көк-бо-руу», «ұлақ-тартыш», «ұлақ-құпқари», «бозка-ши» деп атайды. «Аударыспақ» ойынында екі шабандоз бір-бірін аттан лақтыруға тырысады. «Теңге алу» ойынында шабандоз жылдамдық пен қапта жатқан тиындарды тез алуға және оларды бір жаққа лақтыруға тырысады. «Жамбы ату» ойынында ең көп қолданылатын жамбы ату тайтұяғы болды (кұлынның тұяғының өлшемімен ату). «Аламан бәйге» – ұзақ қашықтыққа ат жарыстары. Асық ату – қойдың тізе сүйегін лақтыру.

Р.Ш. Шагеевтің пікірі бойынша [3] ұлттық спорт түрлері – халықтың этникалық топтарында тарихи қалыптасқан, әлеуметтік-мәдени бағдары бар және Ресей Федерациясының бір субъектісі аясында жетілдірілетін спорт түрлері. Олар Ресейдің кейбір ұлттық ойындарын ашты. «Лапта» шамамен 30-дан 70 м-ге дейін тегіс жерде ойнайды, әрқайсысы 5-12 адамнан тұратын екі топ. Бір топ – «соққы», екіншісі – «жүргізуші». «Қалашық» ойынының идеясы нысана-фигураның (ағаш бағаналардан жасалған – «қалашықтардан») ағаш бетін ойын алаңынан – «қаладан» тыс жерге лақтыру еді.

А.И. Карасев [4] қазақтардың өмір сүру ерекшеліктері қазақтардың өмірінде пайда болған жарыстардың түрлерін алдын ала анықтағанын атап өтті. Өз дәстүрлерін жүзеге асырудың арқасында көптеген ұлттық спорт түрлері өздерінің бастапқы бейнесінде қалып, халық арасында қазақша күрес кең тарау алды. Балалар ұлттық спорт түрлерімен, ойындарымен мектеп жасында айналыса бастайды. Олардың кейбіреулері Қазақстан оқушылары арасындағы спартакиадаға кірді. Ол ұлттық ойындар енді қандай да бір этностың игілігі емес деп санайды, өйткені олардың барлығы қазір бүкіл Қазақстан халқына тиесілі және олар бір бағдар – дені сау және рухани жаңа өскелең ұрпақты тәрбиелеу.

И.П. Афонина [7] студенттерге арналған самбо техникасының көлемін ұсынды. Бұл оны шабуылдаушы элементтерді дайындаудың және

игерудің бастапқы кезеңінде дене шынықтыру бойынша оқу жобасының шекарасында үйренуге мүмкіндік береді. Университет студенттеріне арналған самбо бойынша эксперименттік жұмыс жобасының блоктары сипатталған. Мазмұнына келесі элементтер кірді: теориялық дайындық блоктары, техникалық-тактикалық дене дайындығы, сынақ және бақылау сипатындағы элементтер, бәсекелестік тәжірибе, скринингтік электр пунктуралық әдістеме арқылы ағзаның функционалдық құрылымдарының диагностикасы. Осы спорт түрін игеру нәтижесінде білім алушылар дене тәрбиесінің рөлі туралы білімдері болуы керек.

Р.И. Платонованың пікірінше, [8] кез келген ұлттық спорт түрлері өз миссиясын жүзеге асырады. Ол ең жетілдірілген және қолайлы түрде дене жетілу және агонистика идеяларын, шығармашылық қозғалыс әрекеттері мен дағдыларын сақтайды, өткен кезеңдердің дәстүрлі мұрасының тәжірибесін жеткізеді, сонымен қатар қазіргі уақытта жинақталған Ресей Федерациясының ұлттық сипаттағы спорт түрлерін оның барлық кезеңдерінде дамыту және одан әрі насихаттау. Ресейдің мәдени дәстүрлерін арттыруға, әлемдегі спортты жетілдіру жолдарын кеңейтуге, ұлттың рухани және дене сауығуына, жастардың оң көзқарастарына әсер етеді.

Дене шынықтыру және спорт саласындағы мамандарды даярлаудың заманауи жүйелерінде ғалымдар мыналарды ажыратады.

Е.В. Скриплева, Т.В. Скобликова [9] дене шынықтыру мамандарын даярлау кезінде студенттердің оқу жұмысының мәні бойынша мәліметтер беретін білім мен дағдыларды игеру бойынша жұмысын қалыптастыруға мүмкіндік беретін оқу жобаларын дайындау қажеттілігі бар екенін атап өтті. Осыған байланысты мұғалім үшін студентте қандай білім және қандай бағдар құрғысы келетінін білу маңызды. Маңызды межені іс-қимыл тәртібін енгізу және операциялық құрылымның мазмұны, сонымен қатар оқу-танымдық жұмысқа қызығушылықты арттыру құралдарын іздеу жүзеге асырады. Егер білім алушы қандай да бір мән-жайды шешуде шығу жолын таппаса, өзінің танымдық жұмысының нәтижелеріне қол жеткізбесе, онда даму мен уәждемеге байланысты оқыту мақсаттары төмендейді.

М.Б. Бойкова [10] жоғары оқу орындарында дайындық профильдерді білдіретін шекарадағы бағыттар бойынша жүзеге асырылатындығын негіздейді. Бірақ, ең бастысы, «білімдік» парадигмадан «құзіреттілікке» көшу жүзеге асырыл-

ды. Бірақ оның пікірінше, миссияларды оңтайлы шешу жолдарын анықтауда кейбір қайшылықтар бар. Мәселен, мысалы, бір жағынан, құзыреттілікті игеру үшін сыни ойлауды жүзеге асыру қажет, бұл кәсіби саланы түзетуге әкеледі, екінші жағынан, кәсіби дағдыларды сипаттау кезінде маман өз саласының шеңберімен шектелген және өзінің кәсіби жұмысының саласын өзгертпеуі керек, функционер-орындаушы рөлінде ұсынылады.

А.В. Шульженко [11] дене шынықтыру және спорт саласындағы қазіргі кәсіптік білім берудің миссиясы болашақ маманға өзін іс-әрекетте көрсетуге, өзінің жеке кәсіби сипаты мен бейнесін (оның ішінде жеке тұлғаның дене мәдениетін) құруға, гуманизм идеяларын өзінің кәсіби тәжірибесіне аудару дағдыларын қалыптастыруға бағытталған шығармашылық, рухани-зияткерлік және психо-физикалық қасиеттерін жетілдіруге үйрету болып табылады.

П.К. Петров [12] білім беруді ақпараттандыру жағдайында болашақ дене шынықтыру мамандарын даярлау жүйесін жасады. Оның мәні – спорттық-педагогикалық пәндер бойынша әртүрлі дидактикалық сипаттағы бағдарламалық-педагогикалық құралдардың авторлық жүйесі құрылды, ол теориялық-әдістемелік (құрылымын, мәнін, дидактикалық қасиеттерін, дайындық кезеңдерін негіздеу) және технологиялық (бағдарламалық және спорттық құралдарды пайдалану) тәсілдерге негізделген. Спорттық-педагогикалық пәндер бойынша ұсынылған оқу-әдістемелік жүйеге оқулықтар, оқу құралдары, жобалар, бағдарламалық-педагогикалық құралдар кіреді, олардың ерекшелігі дене шынықтыру мамандарының ақпараттық дайындығына қойылатын талаптардың қазіргі деңгейіне бағытталған.

Ресейдегі дене шынықтыру және спорт саласында кадрлар даярлауда мамандар мыналарды атап өтеді.

М.Ю. Щенниковтың, С.И. Петровтың [13] мәліметтері бойынша кадрлық әлеуетті жетілдірудің басым мәселелері жаттықтырушылар мен спорттық дайындықпен айналысатын басқа мамандардың дайындық деңгейінің жеткіліксіздігі және жас мамандарға арналған мемлекеттік және муниципалды мекемелерде жаттықтырушы жұмысына қызығушылықтың болмауы болып табылады. Жаттықтырушылар құрамының қартаюы және зейнеткерлік жастағы жаттықтырушылар санының артуы. Спорт мектептерінде мынадай фактілер бар: жас мамандар жұмыс істегісі келмейді, оның ішінде

еңбекақының төмен болуы және жұмыс істеу үшін жеткілікті жағдайлардың болмауы себепті. Көптеген аймақтарда дене шынықтыру және спорт саласындағы кадрлар жүйесінің саланың қажеттіліктеріне сәйкес келмеуі.

Н.В. Масягина [14] Ресей Федерациясының қосымша білім беру құрылымында дене шынықтыру және спорт саласы үшін кадрлар даярлау қағидаларын ұсынды. 1. Мамандар даярлау арқылы құрылымның бірыңғай мемлекеттік саясатты іске асыруға бағыттылығы. 2. Әр маманды оқыту механизмінің тұрақты болуы. 3. Дене шынықтыру және спорт саласындағы мамандарды іріктеу және тарту. 4. Оқытудың озық түрі. 5. Фасилитация қағидасы (білім алушының креативті ойлауына сүйену). 6. Таңдау қағидасы. 7. Гуманитарлық, басқарушылық, экономикалық және құқықтық дайындықтың байланысы. 8. Қосымша кәсіптік, жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудің барлық түрлерінің арақатынасының тиімділігі; құрылымның икемділігі.

Б.Ф. Курдюков, М.Б. Бойкова, Ю.Ю. Вяткина, Е.А. Курдюкова [15] университеттің дене шынықтыру және спорт саласындағы мамандарды даярлау құрылымын қайта қараудың келесі аспектілеріне назар аударады. Бұл механизм философиялық негізін түсінумен және берумен байланысты жаңа білім беру тұжырымдамасына негізделген. Дамушы тұжырымдаманың ерекшелігі қалыптасқан стратегиялық мақсатты бағдарлар мен білім беру жағдайларына ұқсамау болып табылады. Яғни, прагматикалық білім негізінен сыни ойлау нысандарын жетілдіруге, қоғамның қазіргі даму кезеңінде қалыптасқан заманауи құндылық бағдарларына сәйкес келетін студенттердің қызығушылығы мен ынталандыруының басым дамуына аударылады.

М.Э. Мұстафаев [16] Свердлов аумағының мысалында дене шынықтыру және спорт мекемелерін кадрлармен қамтамасыз етудің келесі мәселелерін атап өтті. Социумдағы жаттықтырушының әлеуметтік мәртебесінің төмендігі; еңбекақының төмендігі (материалдық ынталандырудың әлсіздігі); спорттық жұмысты қаржыландыру көлемінің жеткіліксіздігі. Жоспарланған жүктемеде сағатпен бекітілмейтін құжаттамамен үлкен жүктеме; әлсіз материалдық-техникалық база; мемлекет тарапынан толыққанды әлеуметтік көмектің және жеңілдікті дотациялардың болмауы. Дене шынықтыру және спорт саласындағы кәсіптерді жетілдіру үшін мемлекеттік-жекешелік әріптестік және бұқаралық ақпарат құралдары арқылы жастарды дене шынықтырумен және спортпен айналысуға

тартуды үгіттеуге күш-жігерді жандандыру қажет. Бұдан басқа, гранттық орындарды ұлғайту арқылы талапкерлерді дене шынықтыру және спорттық сипаттағы мамандықтарды таңдауға тарту.

Шетелде дене шынықтыру мамандарын даярлау жүйесінде мамандар мыналарды атап өтеді:

Н.В.Адамский [17] АҚШ-та ел мектептерінде дене шынықтыру білім беру мекемелерінің мемлекеттік стандартын қалыптастыратын федералды заң жоқ деп мәлімдейді. АҚШ-тың көптеген штаттарында күн сайын мектептерде дене шынықтыру және спорт сабақтарын өткізу ұсынылады, бірақ оқу сағаттарының нақты шеңберін бермейді. Бұл дене, білім беру құрылымында реттеудің оңтайлылығының салыстырмалы түрде төмендеуіне әкеледі. Дене шынықтыру білімі саласын бақылауды жергілікті білім беру органдары жүзеге асырады. Кейбір мемлекеттер оқу жоспарларының мәні бойынша кейбір нұсқауларды ескере отырып, білім беру стандарттарын әзірлейді. Бұл бір штаттың мектептерінде жоспарлардың салыстырмалы айырмашылығына әкеледі.

Н. Николаева [18] қазіргі уақытта АҚШ спорт академиясы (United States Sports Academy – USSA) магистр және доктор деңгейінде мамандар даярлауды жүзеге асыратын дене шынықтыру және спорт саласындағы АҚШ-тың басты оқу орны болып табылатындығына назар аударады. Сонымен қатар, бакалаврлар деңгейінде осы саладағы мамандарды даярлау АҚШ-тың көптеген университеттері мен колледждерінде жүзеге асырылады.

И.А. Ефременкова, И.В. Даждомирова, О.Ю. Жарованың пікірі бойынша [19] Ұлыбританияда дене тәрбиесі және спорт бойынша кадрлар даярлау негізінен мектеп гигиенасы, дене шынықтыру рекреациясы (қалпына келтіру), Мектептегі дене шынықтыру бойынша педагогтарды, жаттықтырушыларды, сауықтыру орталықтары үшін әдіскер-кеңесшілерді, спорт менеджерлерін, спорттық медицина бойынша мамандарды даярлауға бағытталған (оларды даярлау 1990 жылдан басталды) және т.б. Ұлыбританияның кейбір жоғары дәрежелі оқу орындарында бакалавр академиялық дәрежесі дене тәрбиесі және спорт түлектеріне үш өнер бакалавры (ба), ғылым бакалавры (BSC) және педагогика бакалавры (bed), ал магистр академиялық дәрежесі екі салада: өнер магистрі (ma) және ғылым магистрі (MSC).

М.П. Бондаренко, Ю.А. Зубарев, В.Ю. Карпов, А.Д. Калинин [20] шетелде спорт менеджерлерін

даярлау мәселелеріне тоқталды. Болашақ спорт менеджерлері, бір жағынан, әдеттегі «басқарушылық» пәндердің де, екінші жағынан, белгілі бір пәндер жүйесінің де кең спектріне ие, мысалы, спорттағы азық-түлік саясаты мен баға белгілеу, спорттық ұйымның маркетингтік стратегиясы, спорттық жағдайларды маркетинг, спорттық брендинг, спорттық өнімдерді тарату және сату және басқалары. Мұндай шетелдік мекемені бітірген түлек спорт индустриясының әртүрлі салаларында басшылық лауазымға ие бола алады: Қонақжайлылық индустриясы компаниялары, мамандандырылған PR және event агенттіктері, фитнес-клубтар, спорттық клубтар, спорт мектептері, кәсіби қауымдастықтар мен федерациялар.

Қазақстандағы дене шынықтыру және спорт бойынша кадрларды даярлау жүйесінде мамандар мынадай ерекшеліктерге баса назар аударады.

Д.Б.Құлымбетов, Е.С.Ялфимов [21] келесідей ерекшеліктерді атайды. Дене шынықтыру кадрларының барлық құрамының 60,6% мектептердегі, лицейлердегі, арнайы оқу орындары мен ЖОО-дағы дене тәрбиесі педагогтері, 9,1% дене шынықтыру ұйымдарының өкілдері, 23,7% – жаттықтырушылар, 3,7% – спорттық бағыт бойынша жұмыс істейтін әдіскерлер және 2,9% – басқа дене шынықтыру кадрлары-массажистер, емдеу медицинасының нұсқаушылары және басқалар.

Ұсынылған фактілер. Дереккөзде [22] базалық білімі бар штаттағы дене шынықтыру кадрлары мен кәсіби жаттықтырушы кадрлардың тапшылығы байқалады. Көбісі бірнеше мекемеде қосымша жұмыс істейді, бұл мұғалімдердің жұмысының тиімділігін төмендетеді. Дене тәрбиесі мұғалімдері сыныптан тыс шараларды жүзеге асыруға мүдделі емес, өйткені бұл қызмет үшін аз жалақы төленеді, сыныптан тыс жұмыстар білім беру мекемелерінің жартысынан азында жүзеге асырылады. Сондай-ақ, дене шынықтыру мұғалімдерінің де, жаттықтырушылардың да жалақысы төмен. Сонымен қатар, жоғары жетістіктер спортында жоғары санатты кадрлар даярлау мәселесі әлі де өзекті болып отыр. А. Орынбекқызы [23] болашақ дене шынықтыру педагогын даярлаудағы Қазақстан Республикасының негізгі міндеттеріне тоқталды. «Педагог-оқушылар» құрылымында жұмысты ұйымдастыруға болашақ дене тәрбиесі педагогтерін даярлаудың кәсіби-педагогикалық бағдарлануын іске асыру. Болашақ дене тәрбиесі мұғалімінің дамыған дүниетанымы мен ойлауымен көп мәдениетті тұлғасын құру үшін

жалпы білім беру саласы пәндерінің жағдайын мүмкіндігінше жүзеге асыру. Білім алушыларда педагогикалық білім берудің мәні арқылы зерттеуші мұғалімнің қасиеттерін құру. Жоғары оқу орнының оқу-тәрбие үрдісінде арнайы пәндерді элеуметтік-гуманитарлық және психологиялық-педагогикалық блоктар пәндерімен үйлестіруді мұғалімнің тұтас тұлғасын құру мақсатында жүзеге асыру. С.К. Абильдина, Ж.Е. Сәрсекеева [24] Қазақстан Республикасының Жоғары білім беру жүйесінде болашақ педагогтың кәсіби даярлығының ерекшеліктеріне назар аударады. Болашақ мұғалімнің жалпы кәсіби дайындығы, әдетте, кәсіби жұмыс ережелерін, нормаларын, құралдарын игеру деп түсініледі және студенттердің тұтас кәсіби жұмыс тәжірибесін жинақтау тетігі ретінде заңды түрде енеді. Ұсынылған тәсіл заманауи жоғары педагогикалық білім беруді түзету заңдарына сәйкес келеді. Ол оқушының өзін-өзі анықтаудағы белсенділігін, өзін-өзі басқару құралдарын жетілдіруді, педагогикалық сипаттағы заманауи іс-әрекеттің ерекшеліктерін қамтиды.

Қорытынды: 1. «Ұлттық спорт түрлері» ұғымына мамандар өздерінің мынадай көзқарастарын енгізеді. Көкпар, аударыспақ, теңге алу, жамбы ату, аламан бәйге, асық ату, тоғызқұмалақ сияқты ұлттық ойындардың сипаттамасы. Тарихи тұрғыдан халықтың этникалық топтарында қалыптасқан, элеуметтік-мәдени бағыты бар және Федерацияның бір субъектісі аясында жетілдірілетін спорт түрлері. Қазақтар өмірінде пайда болған жарыстардың түрлерін алдын ала анықтады. Дене шынықтыру бойынша оқу жобасының шекарасында студенттерге арналған самбо техникасының көлемі оны шабуыл элементтерін дайындау мен игерудің бастапқы кезеңінде зерделеуге мүмкіндік береді. Кез келген ұлттық спорт өз миссиясын жүзеге асырады.

2. Дене шынықтыру және спорт саласындағы мамандарды даярлаудың заманауи жүйелерінде ғалымдар мыналарды ажыратады. Іс-қимыл тәртібін енгізу, операциялық құрылымның мазмұны, оқу-танымдық жұмысқа қызығушылықты арттыру құралдарын табу маңызды. Құзыреттілікті игеру үшін сыни ойлауды жүзеге асыру қажет, бұл кәсіби саланы түзетуге әкеледі, ал екінші жағынан, кәсіби дағдыларды сипаттау кезінде маман өз саласының шеңберімен шектелген және өзінің кәсіби жұмысының саласын өзгертпейтін функционалды орындаушы рөлінде ұсынылған. Дене шынықтыру және спорт саласындағы қазіргі кәсіптік білім берудің миссиясы – болашақ маманды қызметте өзін

көрсетуге, өзінің жеке кәсіби сипаты мен бейнесін жасауға үйрету. Спорттық-педагогикалық пәндер бойынша әртүрлі дидактикалық сипаттағы бағдарламалық-педагогикалық құралдар жүйесі қажет.

3. Ресейдегі дене шынықтыру және спорт саласындағы кадрларды даярлауда мамандар мыналарды ажыратады. Кадрлық әлеуетті жетілдірудің басым мәселелері жаттықтырушылар мен спорттық дайындықпен айналысатын басқа мамандардың жеткіліксіз дайындық деңгейі болып табылады. Дене шынықтыру-спорт саласы үшін кадрлар даярлау қағидаттары. Екпін прагматикалық білім негізінен ойлаудың сыни формаларын жетілдіруге аударылады. Дене шынықтыру және спорт саласындағы кәсіптерді жетілдіру үшін мемлекеттік-жекешелік әріптестік және бұқаралық ақпарат құралдары арқылы жастарды дене шынықтырумен және спортпен айналысуға тартуды үгіттеуге күшжігерді жандандыру қажет.

4. Шетелде дене шынықтыру мамандарын даярлау жүйесінде мамандар келесі аспектілерді атап өтті. АҚШ-та ел мектептерінде дене шынықтыру білім беру мекемелерінің мемлекеттік стандартын қалыптастыратын фе-

дералды заң жоқ. АҚШ-тың дене шынықтыру және спорт саласындағы басты оқу орны – АҚШ спорт академиясы. Ұлыбританияда дене тәрбиесі және спорт бойынша кадрлар даярлау негізінен мектеп гигиенасы бағытында, мектептегі дене шынықтыру педагогтарын, жаттықтырушыларды даярлауға бағытталған. Болашақ спорт менеджерлері, бір жағынан әдеттегі «басқарушылық» пәндердің де, екінші жағынан, белгілі бір пәндер жүйесінің де кең спектріне ие.

5. Қазақстандағы дене шынықтыру және спорт бойынша кадрларды даярлау жүйесінде мамандар мынадай ерекшеліктерді бөліп көрсетеді. Қазақстан Республикасында кадрлармен қамтамасыз етілу дәрежесінің жеткіліксіздігі. Жоғары жетістіктер спортында жоғары санатты кадрлар даярлау мәселесі өзекті. Жоғары оқу орнының оқу-тәрбие үрдісінде арнайы пәндерді әлеуметтік-гуманитарлық және психологиялық-педагогикалық блоктар пәндерімен үйлестіруді мұғалімнің тұтас тұлғасын құру мақсатында жүзеге асыру. Білім алушының өзін-өзі анықтауға белсенділігін; өзін-өзі басқару құралдарын жетілдіруді; педагогикалық сипаттағы заманауи қызметтің ерекшеліктерін қамтиды.

Әдебиеттер

- 1 Статья Главы государства «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания». – 12 апреля 2017 года https://www.akorda.kz/ru/events/akorda_news/press_conferences/statya-glavy-gosudarstva-vzglyad-v-budushchee-modernizaciya-obshchestvennogo-soznaniya (дата обращения: 10.12.2021).
- 2 ИслямовЕ., Кузнецова З.М. Наиболее популярные национальные виды спорта и игр Республики Казахстан // Педагогико-психологические и медико-биологические проблемы физической культуры и спорта. – 2019. <https://cyberleninka.ru/article/n/naibolee-populyarnye-natsionalnye-vidy-sporta-i-igr-respubliki-kazahstan> (дата обращения: 18.12.2021).
- 3 Шагеев Р.И. Национальные виды спорта // <https://nsportal.ru/shkola/dopolnitelnoe-obrazovanie/library/2018/09/18/natsionalnye-vidy-sporta> (дата обращения: 18.12.2021).
- 4 Карасев А. Массовые и национальные виды спорта // <https://www.azbyka.kz/statya-massovye-i-nacionalnye-vidy-sporta> (дата обращения: 18.12.2021).
- 5 Сабитов Р.А. Основы научных исследований: Учебное пособие. – Челябинск, 2002 // <http://www.dissers.ru/metodicheskie-ukazaniya/a4.php> (дата обращения: 18.12.2021).
- 6 Вершловский С.Г., Матюшкина М.Д. Контент-анализ в педагогическом исследовании: Учебное пособие: Школа молодого исследователя. – СПб., 2006 // <http://docplayer.ru/37495020-Kontent-analiz-v-pedagogicheskom-issledovanii-uchebnoe-posobie-shkola-molodogo-issledovatelya.html> (дата обращения: 18.12.2021).
- 7 Афонина И.П. Национальные виды спорта для физического воспитания студентов // Известия Тульского государственного университета. Физическая культура и Спорт. – 2013. <https://cyberleninka.ru/article/n/natsionalnye-vidy-sporta-dlya-fizicheskogo-vospitaniya-studentov> (дата обращения: 18.12.2021).
- 8 Платонова Р.И. Миссия национальных видов спорта в глобализирующемся мире // Вестник спортивной науки. – 2012. <https://cyberleninka.ru/article/n/missiya-natsionalnyh-vidov-sporta-v-globaliziruyushchemya-mire> (дата обращения: 18.12.2021).
- 9 Скриплева Е.В., Скобликова Т.В. Профессиональная подготовка специалистов по физической культуре в современных условиях // Ученые записки. Электронный научный журнал Курского государственного университета. – 2008. <https://cyberleninka.ru/article/n/professionalnaya-podgotovka-spetsialistov-po-fizicheskoy-kulture-v-sovremennyh-usloviyah> (дата обращения: 18.12.2021).
- 10 Бойкова М.Б. Система вузовской профессиональной подготовки кадров новой формации для сферы физической культуры и спорта // Современные проблемы науки и образования. – 2015. – № 6; URL: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=23841> (дата обращения: 18.12.2021)
- 11 Шульженко А.В. Проблемы подготовки специалистов в области физической культуры и спорта https://superinf.ru/view_helpstud.php?id=2277 (дата обращения: 18.12.2021).

- 12 Петров П.К. Система подготовки будущих специалистов физической культуры в условиях информатизации образования: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01, 13.00.04. – Ижевск, 2003 <http://www.dslib.net/obw-pedagogika/sistema-podgotovki-buduwh-specialistov-fizicheskoy-kultury-v-usloviyah.html> (дата обращения: 15.12.2021).
- 13 Щеникова М.Ю., Петров С.И. Подготовка кадров для спорта: современное состояние и направления развития // Ученые записки университета им. П.Ф. Лесгафта. – 2017 <https://cyberleninka.ru/article/n/podgotovka-kadrov-dlya-sporta-sovremennoe-sostoyanie-i-napravleniya-razvitiya> (дата обращения: 12.12.2021).
- 14 Масягина Н.В. Принципы подготовки кадров для физкультурно-спортивной отрасли в системе дополнительного образования Российской Федерации // Современные проблемы науки и образования. – 2013. – № 6; URL: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=11384> (дата обращения: 18.12.2021).
- 15 Курдюков Б.Ф., Бойкова М.Б., Вяткина Ю.Ю., Курдюкова Е.А. Модернизация системы вузовской подготовки кадров для сферы физической культуры и спорта // Физическая культура, спорт – наука и практика. – Июнь 2016 <http://sportfiction.ru/articles/modernizatsiya-sistemy-vuzovskoy-podgotovki-kadrov-dlya-sfery-fizicheskoy-kultury-i-sporta/> (дата обращения: 18.12.2021).
- 16 Мустафаев М.Э. Некоторые проблемы кадрового обеспечения учреждений физической культуры и спорта на примере Свердловской области https://elar.urfu.ru/bitstream/10995/58639/1/978-5-7996-2289-3_2018_30.pdf (дата обращения: 18.12.2021).
- 17 Адамский Н.В. Ориентиры развития физкультурного образования в США // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. – 2006 <https://cyberleninka.ru/article/n/orientiry-razvitiya-fizkulturnogo-obrazovaniya-v-ssha> (дата обращения: 18.12.2021).
- 18 Николаева Н. Академия спорта США // Теория и практика физической культуры. – 21 ноября. – 2007 <http://sportfiction.ru/articles/akademiya-sporta-ssha/> (дата обращения: 18.12.2021).
- 19 Ефременкова И.А., Даждомирова И.В., Жарова О.Ю. Зарубежные системы подготовки кадров в области физического воспитания: опыт Великобритании. <https://naukarus.com/zarubezhnye-sistemy-podgotovki-kadrov-v-oblasti-fizicheskogo-vospitaniya-opyt-velikobritanii> (дата обращения: 11.12.2021).
- 20 Бондаренко М.П., Зубарев Ю.А., Карпов В.Ю., Калинин А.Д. Подготовка спортивных менеджеров за рубежом // Вестник РМАТ. – 2016. <https://cyberleninka.ru/article/n/podgotovka-sportivnyh-menedzherov-za-rubezhom> (дата обращения: 14.12.2021).
- 21 Кулумбетова Д.Б., Ялфимов Е.С. Управление развитием физической культуры и спорта в Республике Казахстан // Вестник казахско-русского международного университета. – Актобинск, 2014. <https://articlekz.com/article/20633> (дата обращения: 08.12.2021).
- 22 Информационно-аналитический обзор к проекту Закона Республики Казахстан «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан» <https://senate.parlam.kz/storage/abb3819f40414f2a8bc7c0c570a81007.pdf> (дата обращения: 13.12.2021).
- 23 Орынбекзы А. Основные задачи Республики Казахстан в подготовке будущего педагога физического воспитания // Мир науки, культуры, образования.–2018 (дата обращения: 18.12.2021).
- 24 Абильдина С.К., Сарсекева Ж.Е. Профессиональная подготовка будущего учителя в системе высшего образования Республики Казахстан // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2015. – № 12-6. – С. 1114-1116; URL: <https://applied-research.ru/ru/article/view?id=8095> (дата обращения: 18.12.2021).

References

- 1 Stat'ya Glavy gosudarstva "Vzglyad v budushchee: modernizatsiya obshchestvennogo soznaniya". - 12 aprelya 2017 goda https://www.akorda.kz/ru/events/akorda_news/press_conferences/statya-glavy-gosudarstva-vzglyad-v-budushchee-modernizatsiya-obshchestvennogo-soznaniya (дата obrashcheniya: 10.12.2021).
- 2 Islyamov E., Kuznecova Z.M. Naibolee populyarnye nacional'nye vidy sporta i igr Respubliki Kazahstan // Pedagogiko-psihologicheskie i mediko-biologicheskie problemy fizicheskoy kul'tury i sporta. – 2019. <https://cyberleninka.ru/article/n/naibolee-populyarnye-natsionalnye-vidy-sporta-i-igr-respubliki-kazahstan> (дата obrashcheniya: 18.12.2021).
- 3 SHageev R.I. Nacional'nye vidy sporta <https://nsportal.ru/shkola/dopolnitelnoe-obrazovanie/library/2018/09/18/natsionalnye-vidy-sporta> (дата obrashcheniya: 18.12.2021).
- 4 Karasev A. Massovye i nacional'nye vidy sporta <https://www.azbyka.kz/statya-massovye-i-nacionalnye-vidy-sporta> (дата obrashcheniya: 18.12.2021).
- 5 Sabitov R.A. Osnovy nauchnyh issledovaniy // Uchebnoe posobie, 2002. – CHelyabinsk <http://www.dissers.ru/metodicheskie-ukazaniya/a4.php> (дата obrashcheniya: 18.12.2021).
- 6 Vershlovskij S.G. Matyushkina M.D. Kontent-analiz v pedagogicheskom issledovanii// Uchebnoe posobie: SHkola molodogo issledovatelya. – Sankt-Peterburg, 2006. <http://docplayer.ru/37495020-Kontent-analiz-v-pedagogicheskom-issledovanii-uchebnoe-posobie-shkola-molodogo-issledovatelya.html> (дата obrashcheniya: 18.12.2021).
- 7 Afonina I.P. Nacional'nye vidy sporta dlya fizicheskogo vospitaniya studentov // Izvestiya Tul'skogo gosudarstvennogo universiteta. Fizicheskaya kul'tura i Sport. – 2013. <https://cyberleninka.ru/article/n/natsionalnye-vidy-sporta-dlya-fizicheskogo-vospitaniya-studentov> (дата obrashcheniya: 18.12.2021).
- 8 Platonova R.I. Missiya nacional'nyh vidov sporta v globaliziruyushchemsya mire // Vestnik sportivnoj nauki. – 2012. <https://cyberleninka.ru/article/n/missiya-natsionalnyh-vidov-sporta-v-globaliziruyushchemsya-mire> (дата obrashcheniya: 18.12.2021).
- 9 Skripleva E.V., Skoblikova T.V. Professional'naya podgotovka specialistov po fizicheskoy kul'ture v sovremennyh usloviyah// Uchenye zapiski. Elektronnyj nauchnyj zhurnal Kurskogo gosudarstvennogo universiteta. – 2008. <https://cyberleninka.ru/article/n/professionalnaya-podgotovka-spetsialistov-po-fizicheskoy-kulture-v-sovremennyh-usloviyah> (дата obrashcheniya: 18.12.2021).
- 10 Bojkova M.B. Sistema vuzovskoy professional'noj podgotovki kadrov novej formacii dlya sfery fizicheskoy kul'tury i sporta // Sovremennye problemy nauki i obrazovaniya. – 2015. – № 6.; URL: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=23841> (дата obrashcheniya: 18.12.2021)

- 11 SHul'zhenko A.V. Problemy podgotovki specialistov v oblasti fizicheskoy kul'tury i sporta https://superinf.ru/view_helpstud.php?id=2277 (data obrashcheniya: 18.12.2021).
- 12 Petrov P.K. Sistema podgotovki budushchih specialistov fizicheskoy kul'tury v usloviyah informatizacii obrazovaniya: avtoref. dis. ... d-ra ped. nauk: 13.00.01, 13.00.04: Izhevsk, 2003 <http://www.dslib.net/obw-pedagogika/sistema-podgotovki-buduwih-specialistov-fizicheskoy-kultury-v-usloviyah.html> (data obrashcheniya: 15.12.2021).
- 13 SHCHennikova M.YU., Petrov S. I. Podgotovka kadrov dlya sporta: sovremennoe sostoyanie i napravleniya razvitiya // Uchenye zapiski universiteta im. P.F. Lesgafta. – 2017 <https://cyberleninka.ru/article/n/podgotovka-kadrov-dlya-sporta-sovremennoe-sostoyanie-i-napravleniya-razvitiya> (data obrashcheniya: 12.12.2021).
- 14 Masyagina N.V. Principy podgotovki kadrov dlya fizkul'turno-sportivnoj otrasli v sisteme dopolnitel'nogo obrazovaniya Rossijskoj Federacii // Sovremennye problemy nauki i obrazovaniya. – 2013. – № 6.; URL: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=11384> (data obrashcheniya: 18.12.2021).
- 15 Kurdyukov B.F., Bojkova M. B., Vyatkina YU.YU., Kurdyukova E.A. Modernizaciya sistemy vuzovskoj podgotovki kadrov dlya sfery fizicheskoy kul'tury i sporta // Fizicheskaya kul'tura, sport – nauka i praktika. - Iyunya 2016 <http://sportfiction.ru/articles/modernizatsiya-sistemy-vuzovskoj-podgotovki-kadrov-dlya-sfery-fizicheskoy-kultury-i-sporta/> (data obrashcheniya: 18.12.2021).
- 16 Mustafaev M.E. Nekotorye problemy kadrovogo obespecheniya uchrezhdenij fizicheskoy kul'tury i sporta na primere sverdlovskoj oblasti https://clar.urfu.ru/bitstream/10995/58639/1/978-5-7996-2289-3_2018_30.pdf (data obrashcheniya: 18.12.2021).
- 17 Adamskij N.V. Orientiry razvitiya fizkul'turnogo obrazovaniya v SSHA // Izvestiya Rossijskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta im. A. I. Gercena. – 2006 <https://cyberleninka.ru/article/n/orientiry-razvitiya-fizkulturnogo-obrazovaniya-v-ssha> (data obrashcheniya: 18.12.2021).
- 18 Nikolaeva N. Akademiya sporta SSHA // Teoriya i praktika fizicheskoy kul'tury. - 21 Noyabrya. – 2007 <http://sportfiction.ru/articles/akademiya-sporta-ssha/> (data obrashcheniya: 18.12.2021).
- 19 Efremenkova I.A., Dazhdomirova I.V., ZHarova O.YU. Zarubezhnye sistemy podgotovki kadrov v oblasti fizicheskogo vospitaniya: opyt Velikobritanii. <https://naukarus.com/zarubezhnye-sistemy-podgotovki-kadrov-v-oblasti-fizicheskogo-vospitaniya-opyt-velikobritanii> (data obrashcheniya: 11.12.2021).
- 20 Bondarenko M.P., Zubarev YU.A., Karpov V.YU., Kalinin A.D. Podgotovka sportivnyh menedzherov za rubezhom // Vestnik RMat. – 2016. <https://cyberleninka.ru/article/n/podgotovka-sportivnyh-menedzherov-za-rubezhom> (data obrashcheniya: 14.12.2021).
- 21 Kulumbetova D.B., YAlfimov E.S. Upravlenie razvitiem fizicheskoy kul'tury i sporta v respublike Kazahstan // Vestnik kazahsko-russkogo mezhdunarodnogo universiteta. – 2014. Aktyubinsk <https://articlekz.com/article/20633> (data obrashcheniya: 08.12.2021).
- 22 Informacionno-analiticheskij obzor k proektu zakona Respubliki Kazahstan «O vnesenii izmenenij i dopolnenij v nekotorye zakonodatel'nye akty Respubliki Kazahstan <https://senate.parlam.kz/storage/abb3819f40414f2a8bc7c0c570a81007.pdf> (data obrashcheniya: 13.12.2021).
- 23 Orynbekyz A. Osnovnye zadachi respubliky Kazahstan v podgotovke budushchego pedagoga fizicheskogo vospitaniya//Mir nauki, kul'tury, obrazovaniya. – 2018 <https://cyberleninka.ru/article/n/osnovnye-zadachi-respubliki-kazahstan-v-podgotovke-budushchego-pedagoga-fizicheskogo-vospitaniya> (data obrashcheniya: 18.12.2021).
- 24 Abil'dina S.K., Sarsekeeva ZH.E. Professional'naya podgotovka budushchego uchitelya v sisteme vysshego obrazovaniya respubliky Kazahstan // Mezhdunarodnyj zhurnal prikladnyh i fundamental'nyh issledovanij. – 2015. – № 12-6. – S. 1114-1116; URL: <https://applied-research.ru/ru/article/view?id=8095> (data obrashcheniya: 18.12.2021).

Автор для корреспонденции (первый автор)	Хат-хабарларға арналған автор (бірінші автор)	The Author for Correspondence (The First Author)
<p>Куспанов Нурбол Сагиндыкович – докторант, Казахская академия спорта и туризма, г. Алматы, Казахстан</p> <p>e-mail: Kuspanov_82@mail.ru ORCID: https://orcid.org/0000-0002-5286-6370</p>	<p>Куспанов Нурбол Сагиндыкович – докторант, Қазақ спорт және туризм академиясы, Алматы қ., Қазақстан</p> <p>e-mail: Kuspanov_82@mail.ru ORCID: https://orcid.org/0000-0002-5286-6370</p>	<p>Kuspanov Nurbol Sagindykovich – doctoral student, Kazakh Academy of Sports and Tourism, Almaty, Kazakhstan</p> <p>e-mail: Kuspanov_82@mail.ru ORCID: https://orcid.org/0000-0002-5286-6370</p>